

ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО, ГОСПОДАРСЬКО-ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ПРАВО

УДК 346.5

АВЕР'ЯНОВА Є.В.

ПОРЯДОК ОТРИМАННЯ ЛІЦЕНЗІЙ НА ЗДІЙСНЕННЯ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

У статті досліджуються нормативно-правові акти України, які регулюють порядок отримання ліцензій на провадження господарської діяльності, акцентується увага на новелах законодавства в цій сфері. На підставі проведеного аналізу визначаються проблемні питання нормативного регулювання ліцензування господарської діяльності, пропонуються шляхи їх вирішення та напрями вдосконалення законодавства.

Ключові слова: *порядок отримання ліцензії, ліцензійні умови, органи ліцензування, законодавство України, принцип мовчазної згоди.*

В статье исследуются нормативно-правовые акты Украины, регулирующие порядок получения лицензий на осуществление хозяйственной деятельности, акцентируется внимание на новеллах законодательства в этой сфере. На основании проведенного анализа определяются проблемные вопросы нормативного регулирования лицензирования хозяйственной деятельности, предлагаются пути их решения и направления совершенствования законодательства.

Ключевые слова: *порядок получения лицензии, лицензионные условия, органы лицензирования, законодательство Украины, принцип молчаливого согласия.*

The article examines the regulatory legal acts of Ukraine that regulate the procedure for obtaining licenses for the conduct of economic activity, emphasizes the narratives of legislation in this area. On the basis of the analysis, the problematic issues of regulation of licensing of economic activity are determined, the ways of their solution and directions of improvement of legislation are offered.

Key words: *procedure of obtaining a license, licensing conditions, licensing bodies, legislation of Ukraine, the principle of tacit consent.*

Вступ. Нормативна база, яка регулює суспільні відносини щодо ліцензування господарської діяльності, складається з нормативно-правових актів різної юридичної сили – від Конституції України до відомчих актів. Загальна тенденція останніх років до дерегуляції ведення бізнесу та спрощення отримання дозвільних документів призвела до суттєвих змін і у законодавстві щодо ліцензування господарської діяльності. Прийняття у 2015 році нового Закону України «Про ліцензування видів господарської діяльності» (далі – Закон про ліцензування) [1] внесло кардинальні зміни у порядок видачі ліцензій та спричинило оновлення майже всієї нормативної бази, яка регулює суспільні відносини у цій сфері.

До питання нормативного регулювання порядку видачі ліцензій певним чином звертаються всі дослідники, які у своїх роботах розглядають аспекти отримання ліцензій на різні види діяльності. Однак дослідження, які аналізують діючі нормативно-правові акти щодо ліцензування, майже відсутні з огляду на кардинальні зміни у законодавстві щодо цього питання. Деякі аспекти сучасного законодавства про ліцензування господарської діяльності висвітлені у працях А. Баженової [2], Т. Ліснічої [3], М. Шапочкіної [4], проте вони не охоплюють усього обсягу нормативно-правових актів, що регулюють отримання ліцензій.

Постановка завдання. Метою статті є аналіз сучасної нормативної бази, яка регулює порядок видачі ліцензій на провадження господарської діяльності, виявлення проблемних питань та визначення шляхів їх вирішення.

Результати дослідження. Конституційні основи ліцензування закладають статті 41 та 42 Основного закону України. Зазначені норми фактично закріплюють передумови обмеження підприємницької діяльності, встановлюючи, що використання власності не може завдавати шкоди правам, свободам та гідності громадян, інтересам суспільства, погіршувати екологічну ситуацію і природні характеристики землі, а держава захищає права споживачів, здійснює контроль за якістю і безпечністю продукції та усіх видів послуг і робіт.

Нижче на ієрархічній драбині нормативно-правових актів стоять кодифіковані акти – Цивільний кодекс України (далі – ЦК України) та Господарський кодекс України (далі – ГК України), які безпосередньо закріплюють необхідність отримання ліцензії на провадження певних видів діяльності. ЦК України встановлює особливу умову набуття цивільної правоздатності юридичною особою в частині здійснення визначених законом видів діяльності – одержання спеціального дозволу (ліцензії) [5]. Своєю чергою ГК України визначає правовий статус ліцензування, відносячи його до основних засобів регулюючого впливу на діяльність суб'єктів господарювання (стаття 12), засобів державного регулювання у сфері господарювання, спрямованих на забезпечення єдиної державної політики у цій сфері та захист економічних і соціальних інтересів держави, суспільства та окремих споживачів (стаття 14) [6].

Безпосередньо ж регулює порядок отримання ліцензій на здійснення господарської діяльності Закон про ліцензування. Основні характеристики порядку видачі ліцензій обумовлені принципами державної політики у сфері ліцензування господарської діяльності, встановленими зазначеним Законом. Так, запроваджено принцип територіальності, згідно з яким дія ліцензії поширюється на адміністративну територію органу ліцензування, що її видав. Застосування цього принципу на практиці має позитивні наслідки для суб'єктів господарювання, тому що від території поширення діяльності залежить розмір плати за видачу ліцензії, місцезнаходження органу, до якого необхідно звертатися за її видачею тощо. Водночас доцільно було б у Законі про ліцензування прописати принципи відмежування діяльності, яка здійснюється виключно на всій території України, та діяльності, яка може поширюватися і на конкретну частину країни.

Інший принцип державної політики у сфері ліцензування – принцип дотримання законності – охоплює декілька аспектів. Одним з найсуттєвіших правил, об'єднаних цим принципом, є те, що вимоги ліцензійних умов мають бути однозначними, прозорими та виключати можливість їх суб'єктивного застосування органами ліцензування чи ліцензіатами. Ця норма відображається і у принципі рівності прав суб'єктів господарювання, що передбачає, зокрема, встановлення єдиних вимог ліцензійних умов шляхом визначення їх відповідності рівням ризику від провадження відповідного виду господарської діяльності.

Відповідно до зазначених принципів Закон про ліцензування визначає вимоги до ліцензійних умов провадження певних видів господарської діяльності, що є новелою даного нормативно-правового акту. Закріплено, що вимоги ліцензійних умов мають включати вичерпний перелік підтвердних документів, кадрові, організаційні, технологічні, спеціальні вимоги, а також зміст та форму заяви про одержання ліцензії, документів, що додаються до заяви, опису документів, що подаються для одержання ліцензії, документів щодо кожного місця провадження господарської діяльності. Крім того, заборонено включати до ліцензійних умов вимоги щодо дотримання законодавства України у відповідній сфері та/або окремих законів у цілому, а також вимоги законодавства, обов'язкові для виконання всіма суб'єктами господарювання. Таке застереження запобігає переобтяженню ліцензійних умов нормами, які не мають необхідного змістового навантаження та не встановлюють спеціальних вимог, необхідних для провадження конкретного виду діяльності. Деякі дослідники також зазначають, що включення зазначених вище вимог до умов провадження ліцензованих видів діяльності раніше нерідко «створювало ситуацію, за якою порушення будь-якої загальної норми було одночасно порушенням ліцензійних умов, що зумовлювало можливість притягнення до відповідальності двічі за те саме правопорушення» [2, с. 107].

Важливим аспектом порядку ліцензування та складовою частиною принципу дотримання законності є встановлення конкретних строків здійснення кожної дії органу ліцензування, спеціально уповноваженого органу з питань ліцензування. Чітка регламентація усіх процедур та строків їх виконання спрощує порядок отримання ліцензії суб'єктом господарювання. Водночас закріплення у Законі про ліцензування чітких вимог щодо дій органів ліцензування та встановлення відповідальності посадових осіб не може страхувати від порушень ними законодавства.

Аналіз актів перевірок органів ліцензування Державною регуляторною службою демонструє, що одним з найпоширеніших порушень є саме порушення строків розгляду заяв про отримання ліцензії.

Встановлення обмежених строків розгляду заяви про видачу ліцензії мало б суттєвіше значення, якби діючий порядок ліцензування передбачав застосування так званого принципу мовчазної згоди. Відповідно до норм Закону України «Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності» [7] принцип мовчазної згоди (згідно з яким суб'єкт господарювання набуває право на провадження певних дій щодо здійснення господарської діяльності або видів господарської діяльності без отримання відповідного документа дозвільного характеру, за умови якщо суб'єктом господарювання або уповноваженою ним особою подано в установленому порядку заяву та документи в повному обсязі, але у встановлений законом строк документ дозвільного характеру або рішення про відмову у його видачі не видано або не направлено) не застосовується до відносин у сфері ліцензування господарської діяльності.

Зазвичай противники застосування принципу мовчазної згоди у ліцензуванні стверджують, що він може призвести до масових порушень щодо провадження без ліцензій тих видів господарської діяльності, які потребують ліцензування. Це твердження здається досить сумнівним, адже сучасний порядок ліцензування не передбачає проведення передліцензійної перевірки здобувачів, а єдиною умовою видачі ліцензії є надання здобувачем повного комплексу документів, що підтверджують його відповідність вимогам ліцензійних умов. За змістом Закону про ліцензування орган ліцензування зобов'язаний прийняти рішення про видачу ліцензії здобувачу за відсутності конкретно визначених законодавством підстав. Отже, застосування принципу мовчазної згоди щодо здобувачів ліцензії, які надали повний комплект документів, відповідатиме загальному порядку ліцензування.

Поширення принципу мовчазної згоди на відносини у сфері ліцензування сприятиме спрощенню ведення господарської діяльності, а також запобігатиме порушенню законодавства посадовими особами шляхом зволікання з прийняттям рішень щодо видачі чи відмови у видачі ліцензій.

Однією з характерних ознак порядку видачі/отримання ліцензії за Законом про ліцензування є перехід від паперового документообігу до електронного. Оформлення ліцензії також передбачається не в паперовому вигляді, як було раніше, а у вигляді запису в Єдиному державному реєстрі юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань про рішення органу ліцензування щодо наявності у суб'єкта господарювання права на провадження визначеного ним виду господарської діяльності, що потребує ліцензування.

Водночас, відповідно до перехідних положень до Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців» та деяких інших законодавчих актів України щодо децентралізації повноважень з державної реєстрації юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань» [8], тимчасово до 1 січня 2019 року набуття здобувачем ліцензії права на провадження виду господарської діяльності, що потребує ліцензування, відбувається з дня оприлюднення прийнятого органом ліцензування рішення про видачу ліцензії на його офіційному веб-сайті, а не в Єдиному державному реєстрі юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань.

Ще одне важливе удосконалення порядку видачі ліцензії стосується строку дії ліцензії – із прийняттям Закону про ліцензування ліцензія видається суб'єкту господарювання на необмежений строк без винятків. У попередньому законі було передбачено право Кабінету Міністрів обмежити строк дії ліцензії на провадження певного виду діяльності. Це давало можливість Уряду за своїм переконанням встановлювати обмежений строк дії ліцензії для будь-якого виду діяльності та навіть, за бажанням, встановити його для всіх видів, формально не порушуючи при цьому законодавчих приписів.

Важливим аспектом оновленого порядку ліцензування є законодавче закріплення розміру плати за ліцензію. Плата варіюється залежно від території поширення – один прожитковий мінімум для території всієї країни та 10% від прожиткового мінімуму для території певної адміністративно-територіальної одиниці. Водночас Законом про ліцензування скорочено строк, протягом якого ліцензіат має внести плату за видачу ліцензії – з тридцяти календарних днів з дня направлення йому повідомлення про прийняття рішення про видачу ліцензії до десяти робочих днів з дня оприлюднення на порталі електронних сервісів рішення про видачу ліцензії.

Позитивним для здобувачів ліцензії чинником є пряма заборона органу ліцензування вимагати від суб'єктів господарювання внесення плати за видачу ліцензії до прийняття рішення

про її видачу. Зазначене відповідає загальним принципам ліцензування, адже не ставить робить рішення щодо видачі ліцензії залежним від внесення плати. Розгляд заяви та прийняття рішення в цьому разі має ґрунтуватись виключно на об'єктивних умовах встановлених вимог.

Крім базового Закону про ліцензування, порядок видачі ліцензій регулює також низка законів, які встановлюють правові основи провадження окремих видів діяльності, що потребують ліцензування. Серед зазначених нормативно-правових актів можна виокремити закони, які встановлюють власний порядок ліцензування певного виду діяльності, що не залежить від вимог Закону про ліцензування, та закони, які встановлюють окремі особливості здійснення визначеного виду господарської діяльності, що мають враховуватись під час ліцензування цього виду. Так, частина друга статті 2 Закону про ліцензування закріплює, що його дія не поширюється на порядок видачі, переоформлення та анулювання ліцензій на здійснення банківської діяльності, діяльності в галузі телебачення і радіомовлення, діяльності з виробництва і торгівлі спиртом етиловим, коньячним і плодовим, алкогольними напоями та тютюновими виробами. Ці види діяльності потребують ліцензування у порядку, передбаченому спеціальними законами. А зокрема до тих, які закріплюють особливості певного виду діяльності, належать закони України «Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні», «Про освіту», «Про архітектурну діяльність» та інші.

Детальніша регламентація встановленого законами порядку ліцензування господарської діяльності здійснюється Кабінетом Міністрів України та органами ліцензування. На виконання Закону про ліцензування прийнято низку підзаконних нормативно-правових актів, серед яких Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження переліку органів ліцензування та визнання такими, що втратили чинність, деяких постанов Кабінету Міністрів України» (далі – Перелік) [9]. До органів ліцензування зазначеним Переліком віднесено 5 державних колегіальних органів, 18 центральних органів виконавчої влади, обласні та Київську міську державні адміністрації, а також Службу безпеки України. Цікаво, що серед органів ліцензування, визначених зазначеним порядком, відсутній Національний банк України, який видає ліцензії на здійснення банківської діяльності. Закон про ліцензування передбачає, що органом ліцензування є орган виконавчої влади, визначений Кабінетом Міністрів України, або уповноважений законом державний колегіальний орган. Національний банк України не може розглядатися ані як орган виконавчої влади, ані як державний колегіальний орган. Однак особливий статус головного банку країни не є обґрунтованою підставою невключення його до переліку органів ліцензування. Схожа ситуація із Службою безпеки України, яка є державним правоохоронним органом спеціального призначення, що забезпечує державну безпеку, проте до Переліку вона як орган ліцензування включена. Очевидно, що визначення поняття «орган ліцензування», закріплене у базовому законі, є недосконалим, адже не охоплює всі органи державної влади, які можуть здійснювати (і здійснюють) ліцензування господарської діяльності.

Зазначений Перелік також не визначає органи ліцензування для таких видів діяльності, як виробництво ветеринарних препаратів, перероблення та захоронення побутових відходів, що можна пояснити невчасним оновленням Переліку.

Так, обов'язкове отримання ліцензії на виробництво ветеринарних препаратів було відновлено лише в липні 2017 року. Наразі ж відповідні ліцензійні вимоги відсутні, ліцензування діяльності не здійснюється, тож і орган, відповідальний за видачу ліцензій, у Перелік не внесений. Щодо ліцензування перероблення та захоронення побутових відходів, то воно впроваджено з листопада 2016 року. При цьому Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг, яка відповідно до закону, що регулює її діяльність, визначена органом ліцензування щодо цих видів діяльності, вже розробила й затвердила відповідні ліцензійні умови та здійснює видачу ліцензій.

Отже, відсутність органу влади у Переліку органів ліцензування не впливає на його повноваження щодо видачі ліцензій. Проте з метою спрощення порядку ліцензування та досягнення вищого рівня правової визначеності нормативних актів зазначений Перелік має відповідати сучасній ситуації у сфері ліцензування господарської діяльності.

Інші підзаконні акти здебільшого стосуються порядку видачі ліцензій на провадження певних видів діяльності. Відзначимо, що інколи простежуються яскраві протиріччя між ними та Законом про ліцензування. Так, наприклад, Державна архітектурно-будівельна інспекція керується під час здійснення повноважень Порядком ліцензування господарської діяльності, пов'язаної із створенням об'єктів архітектури [10]. Строки, встановлені цим порядком для прийняття рішення про видачу або про відмову у видачі ліцензії більше ніж у два рази перевищують строки, що

встановлені Законом про ліцензування. Така ситуація потребує вирішення, адже грубо порушує права суб'єктів господарювання – здобувачів ліцензії.

Окреме місце серед підзаконних нормативно-правових актів, які регламентують порядок ліцензування господарської діяльності, займають ліцензійні умови. Наразі чинним є 41 нормативно-правовий акт, яким затверджено ліцензійні умови провадження певних видів діяльності. З них двадцять три затверджені Кабінетом Міністрів України, чотири – Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку, десять – Національною комісією, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг та чотири – Національною комісією з питань регулювання зв'язку України (НКРЗ) (зараз – Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері зв'язку та інформатизації (НКРЗІ). При цьому зауважимо, що ліцензійні умови, затверджені НКРЗ, були розроблені більше 8 років тому, ще на виконання Закону України «Про ліцензування певних видів діяльності». Можна припустити, що нові ліцензійні умови не розроблялися у зв'язку із скасуванням згідно з вимогами перехідних положень Закону про ліцензування з 1 січня 2018 року діяльності у галузі телекомунікацій, тож Урядом не вбачалася об'єктивна необхідність розробки умов видачі ліцензії, які б застосовувалися протягом короткого проміжку часу. Проте через колізію між нормами Закону про ліцензування та Закону України «Про телекомунікації» [11], який передбачає обов'язкове отримання ліцензії на діяльність у сфері телекомунікацій, НКРЗІ продовжує видачу, переоформлення тощо відповідних ліцензій. Це суперечить статті 2 Закону про ліцензування, згідно з якою цей закон визначає повний перелік видів господарської діяльності, що потребують ліцензування.

Дослідження ліцензійних умов провадження видів господарської діяльності дозволяє констатувати, що вони стали уніфікованішими, мають однакову структуру та зрозумілу побудову через суворе закріплення у Законі про ліцензування вимог до положень цих умов. Особливості побудови та змістового наповнення мають переважно ліцензійні умови, затверджені ще до набрання чинності Законом про ліцензування. Інколи особливості ліцензійних умов обумовлені специфікою ліцензованого виду діяльності та неможливістю встановити єдині вимоги до всіх аспектів здійснення цієї діяльності.

Водночас на лютий 2018 року взагалі відсутні ліцензійні умови провадження двох видів діяльності – випуску та проведення лотерей та виробництва ветеринарних препаратів. Для прийняття ліцензійних умов провадження діяльності з виробництва ветеринарних препаратів встановлено строк до квітня 2018 року, тож можна сподіватися на розробку зазначеного підзаконного акту уже найближчим часом.

Що стосується ліцензійних умов провадження діяльності з проведення лотерей, то цей нормативно-правовий акт мав би бути розроблений та затверджений вже давно, адже необхідність отримання ліцензії на випуск та проведення лотерей одразу була передбачена Законом про ліцензування. Попри це, лише у травні 2017 року Міністерством фінансів України було винесено на обговорення та надіслано на погодження до уповноважених органів проект відповідних ліцензійних умов. Однак зазначений проект не отримав погодження. На сьогодні вже протягом чотирьох років оператори лотерей в Україні здійснюють свою діяльність на підставі не чинних ліцензій.

Варто зазначити, що неможливість отримання ліцензії внаслідок відсутності ліцензійних умов навіть протягом значно коротшого терміну, ніж це триває у сфері випуску лотерей, серйозно перешкоджає суб'єктам господарювання у здійсненні ними діяльності. Так, це може спричинити невідповідність суб'єкту умовам тендеру, визнання недійсним укладеного договору тощо. Закон про ліцензування закріплює, що відповідальність за провадження господарської діяльності без ліцензії не застосовується у разі відсутності ліцензійних умов провадження відповідного виду господарської діяльності. Проте це стосується лише відповідальності та не вирішує проблему із контрагентами, внаслідок чого суб'єктам господарювання доводиться відстоювати свої права у судових інстанціях. Для захисту прав здобувачів ліцензії необхідно визначити у Законі про ліцензування, що суб'єкт господарювання, який звертався з метою отримання ліцензії до органу ліцензування, але не отримав її через відсутність ліцензійних умов, може провадити діяльність без отримання такої ліцензії. Водночас необхідно чітко встановити, що така діяльність може здійснюватися без ліцензії виключно до затвердження відповідних ліцензійних умов.

Висновки. Проведене дослідження нормативної бази, яка регулює порядок отримання ліцензії на здійснення господарської діяльності, дозволяє констатувати, що система ліцензування містить низку недоліків та неузгодженостей через розгалуженість системи нормативно-правових актів.

По-перше, деякі підзаконні нормативно-правові акти, розроблені на виконання Закону про ліцензування (наприклад, Перелік органів ліцензування та Порядок ліцензування господарської діяльності, пов'язаної із створенням об'єктів архітектури) потребують узгодження з нормами базового Закону про ліцензування.

По-друге, у базовому Законі про ліцензування необхідно усунути неузгодженості та недоліки. Зокрема, удосконалення потребують визначення поняття органу ліцензування, відмежування діяльності за принципом територіальності, гарантії діяльності за відсутності ліцензійних умов тощо. Також потребує усунення колізій між Законом про ліцензування та Законом України «Про телекомунікації» в частині необхідності отримання ліцензії для провадження діяльності. Крім того, доцільним здається впровадження у системі ліцензування принципу мовчазної згоди.

По-третє, відсутність ліцензійних умов провадження деяких видів діяльності не тільки перешкоджає здобувачам ліцензії реалізувати своє право на підприємницьку діяльність, але й унеможливує переоформлення ліцензії вже працюючому ліцензіату, так само як і здійснення належного контролю за його діяльністю.

Усе викладене свідчить про необхідність подальшого вдосконалення порядку ліцензування як шляхом внесення змін до базового Закону про ліцензування, так і за допомогою узгодження з ним інших нормативно-правових актів.

Список використаних джерел:

1. Про ліцензування видів господарської діяльності: Закон України від 02.03.2015 № 222-VIII / Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України. 2015. № 23. Ст.158.
2. Баженова А.А. Реформування нормативно-правового регулювання ліцензування господарської діяльності. Підприємництво, господарство і право. 2017. № 6. С. 104–108.
3. Лісніча Т.В. Ліцензування як спосіб державного регулювання господарської діяльності: аналіз стану законодавства. Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія «Право». 2015. № 20. С. 128–130.
4. Шапочкіна М. В. Адміністративно-припинювальні санкції у сфері ліцензування: теорія та практика. Часопис Київського університету права. 2015. № 3. С. 164–167.
5. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 № 436-IV / Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України. 2003. №№ 40–44. Ст. 356.
6. Господарський кодекс України: Закон України від 16.01.2003 № 436-IV / Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 18, № 19–20, № 21–22. Ст. 144.
7. Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності: Закон України № 2806-15 від 06.09.2005. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2806-15>.
8. Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців та деяких інших законодавчих актів України щодо децентралізації повноважень з державної реєстрації юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань: Закон України № 835-19 від 26.11.2015. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/835-19/paran3#n3>.
9. Про затвердження переліку органів ліцензування та визнання такими, що втратили чинність, деяких постанов Кабінету Міністрів України: Постанова Кабінету Міністрів України № 609 від 05.08.2015. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/609-2015-%D0%BF>.
10. Про ліцензування господарської діяльності, пов'язаної із створенням об'єктів архітектури: Постанова Кабінету Міністрів України № 1396 від 05.12.2007. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1396-2007-%D0%BF>.
11. Про телекомунікації: Закон України № 1280-IV від 18.11.2003. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1280-15>.